

6. HAFTA

TUR181

TÜRK DİLİ I

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Konu Başlıkları

1. İmla Kuralları

1. Bazı Ek ve Sözcüklerin Yazılışı

1. Bağlaç Olan *da, de*'nin Yazılışı
2. Bağlaç Olan *ki*'nin Yazılışı
3. Karşılaştırma Bağlaçlarının Yazılışı
4. Soru Eki *mı, mi, mu, mü*'nün Yazılışı
5. *ile*'nin Ek Olarak Yazılışı
6. *iken*'in Yazılışı
7. Ek Fiilin Yazılışı
8. Mastar Eklerinin Yazılışı
9. Pekiştirmeli Sözlerin Yazılışı

2. Sayıların Yazılışı

Temel Kavramlar

Bu bölümde; imla kurallarının ne olduğu, bir yazıda doğabilecek yazım yanlışlarının neler olduğu, yazım yanlışlarının nasıl giderilmesi gerektiği konularına değinilecektir.

Yazım Kuralları

Yazıda doğabilecek karışıklıkların önüne geçmek, yanlış okumayı önlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, herkesin aynı şekilde yazıp okumasını sağlamak için belirlenmiş olan kurallara imlâ (yazım) kuralları denir.

Dilimizi güzel kullanmak, söylemek istediklerimizi iyi anlatabilmek için bu kuralları bilmemiz gerekmektedir. Konuşulduğu gibi yazma, teknolojinin yazıyı etkilemesi her dilde görülebilen bir eğilimdir. Ancak bu eğilimin doğru olduğu düşünülmemelidir. İnsanın kendi dili, onun dünyada sahip olduğu en mukaddes varlığıdır. Bu sebeple insanın kendi dilini sevmesi, ona şuurlu bir saygı duyması, milli bir borçtur. Dili sevmek, dile saygı duymak onun kanunlarına hürmet etmek, onun yapısına aykırı kullanışlara kapılmamak, onu içten ve dıştan gelecek yabancı tesirlerden ve zorlamalardan korumak gerekmektedir.

Bazı Ek ve Sözcüklerin Yazılışı

Bağlaç Olan *da*, *de*'nin Yazılışı

Bağlaç olan *da* / *de* ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak büyük ünlü uyumuna uyar:

- *Kızı da geldi gelini de.*
- *Durumu oğluna da bildirdi.*
- *Sen de mi kardeşim?*
- *Güç de olsa.*
- *Konuşur da konuşur.*

Not 1: Ayrı yazılan *da* / *de* hiçbir zaman *ta* / *te* biçiminde yazılmaz:

Doğru: *Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek var.*

Yanlış: *Gidip te gelmemek var, gelip te görmemek var.*

Doğru: *Sertaç da mı size gelecek?*

Yanlış: *Sertaç ta mı size gelecek? / Sertaç'ta mı size gelecek?*

Not 2: *Ya* sözüyle birlikte kullanılan *da* ayrı yazılır: *ya da*

- *Sıla ya benimle dışarı çık ya da evde ders çalış.*

Not 3: *Da / de* bağlacını kendisinden önceki kelimedenden kesme ile ayırmak yanlıştır:

Doğru: *Kadir de geldi.*

Yanlış: *Kadir'de geldi.*

Doğru: *Kitabın kapağına da dikkat et.*

Yanlış: *Kitabın kapağına'da dikkat et.*

Not 4: Bulunma hal eki olan “-da, -de, -ta, -te” ile bağlaç olan “da, de” nin yazımı karıştırılmaktadır. Ancak, bulunma hal eki adı üstünde ektir ve ekler mutlaka kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılır:

Masada kitabım var. (Bulunma hal eki “-da”)

Masa da çok güzelmiş. (Bağlaç olan “da”)

Bağlaç Olan ki'nin Yazılışı

Bağlaç olan *ki* ayrı yazılır:

- bilmem *ki*, demek *ki*, kaldı *ki*
- *Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin.* (Atatürk)
- *Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer.*

Not 1: Birkaç örnekte *ki* bağlacı kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır. Bu örneklerden *çünkü* sözünde ek aynı zamanda küçük ünlü uyumuna uymuştur.

- Çünkü
- Belki
- Hâlbuki
- Mademki
- Meğerki
- Oysaki
- Sanki

Örnek cümleler:

- *Çünkü ben o yazarı çok severim.*
- *Belki yıllar ona çok şey katmıştır.*
- *Hâlbuki ben çok çalışmıştım.*
- *Mademki istiyorsun sen de gel.*
- *Sanki o bizimle oyun oynuyor.*

Not 2: Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan *ki* sözü de ayrı yazılır:

- Ders bitti, zil çaldı mı ki?
- Seni öyle göreceğim geldi ki.

Not 3: Aitlik hâl eki olan “-ki” ile bağlaç olan “ki”nin yazımı karıştırmaktadır. Ancak aitlik hâl eki isminden de anlaşılacağı üzere ektir ve mutlaka kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılır.

- Böyle yorgun yorgun ders yapılmaz ki! (Bağlaç olan “ki”)
- Dizlerimdeki ağrı bir türlü geçmedi. (Aitlik hâl eki olan “-ki”)
- İyi ki doğdun, doğum günün kutlu olsun. (Bağlaç olan “ki”)
- Gözlerindeki mutluluk dünyalara bedel. (Aitlik hâl eki olan “-ki”)

Not 4: İlgî zamiri olan “-ki” kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılır ve ismin yerinde kullanılır.

- Benim kitabım burada, seninki nerede? (İlgî zamiri olan “ki”)
- Benimki geliyor. (İlgî zamiri olan “ki”)

Karşılaştırma bağlaçlarının Yazılışı (ne...ne, hem...hem, ya...ya, gerek...gerek(se), ister...ister(se), kâh...kâh, olsun...olsun, ...)

Karşılaştırılan grupları veya unsurları, mukayese ilgisiyle bağlayan bağlaçlar olmakla birlikte cümlede değişik anlam ilgileri oluştururlar.

- Ne beni üzsün ne kendini.
- Ne annesinde ne de kendi evindeydi.
- “Bağışla yenge; hem çağırılmadan hem de çok erken geldim, dedi.” (T. Buğra)
- Hem kel hem fodul.
- Ya o zaman yalan söyledi ya şimdi.
- Ya paran ya canın!
- Gerek fakir gerek zengin olsun kapımız herkese açık.
- Gerek spor gerekse derslerindeki başarısıyla ileride çok başarılı olacağına inanıyorum.
- İster öldür ister güldür.
- İster sev istersen sevme bizimle gelmek zorundasın.
- Kayığımız dalgalarda kâh o yana kâh bu yana sallanıyor.
- Şoka giren adam kâh gülüyor kâh ağlıyordu.
- Yeni olsun, eski olsun bir araba almamız lazım.
- Küçük olsun büyük olsun herkes Umut’u çok severdi.

Soru Eki *mı, mi, mu, mü'nün* Yazılışı

Bu ek ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar:

- *Kaldı mı?*
- *Sen de mi geldin?*
- *Olur mu?*
- *İnsanlık öldü mü?*

NOT 1: Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır:

- *Verecek misin?*
- *Okuyor muyuz?*
- *Çocuk muyum?*
- *Gelecek miydi?*
- *Güler misin, ağlar mısın?*

NOT 2: Birleşik fiillerde *mi* soru eki iki kelimenin arasına da gelebilir:

- *Vaz mı geçtin?*

NOT 3: Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır:

- *Güzel mi güzel bir bebektir.*
- *Yağmur yağdı mı dışarı çıkamayız.*
- *Az mı çektim senin elinden.*
- *İyisi mi sen de gel.*
- *Dışarı çıktın mı beni hemen ara.*

ile'nin Ek Olarak Yazılışı

ile, ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir.

- Evle okul arasında mekik dokuyor.
- Edebiyatımızda en çok eser verilen türler şiir ile romandır.

NOT 1: *ile*, ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında (i) ünlüsü düşer ve büyük ünlü uyumuna uyar:

- *bulut-la (bulut ile)*
- *çiçek-le (çiçek ile)*
- *kuş-la (kuş ile)*

NOT 2: *ile*, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında başındaki (i) düşer ve araya (y) ünsüzü girer:

- *arkadaşı-y-la* (*arkadaşı ile*)
- *çevre-y-le* (*çevre ile*),
- *sürü-y-le* (*sürü ile*),
- *yapı-y-la* (*yapı ile*)

iken'in Yazılışı

Ek-fiilin zarf-fiil eki almış biçimi olan *iken* ayrı yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. Eklenerek yazıldığında baştaki (i) ünlüsü düşer.

- Araba kullanırken telefonla konuşmak çok tehlikeli.
- Ben okulda iken uslu duracağınıza söz verin.

NOT 1: Eklendiği kelimenin ünlüleri kalın olsa da *-ken* zarf-fiil ekinin ünlüsü ince kalır:

- *başlayacak-ken* (*başlayacak iken*)
- *çalışıyor-ken* (*çalışıyor iken*)
- *durgun-ken* (*durgun iken*)
- *okur-ken* (*okur iken*)
- *olgun-ken* (*olgun iken*)
- *uyur-ken* (*uyur iken*)
- *yazar-ken* (*yazar iken*)
- *geliyor-ken* (*geliyor iken*)
- *gülmüş-ken* (*gülmüş iken*)
- *öğretmen-ken* (*öğretmen iken*)

NOT 2: *iken*, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya (y) ünsüzü girer ve başındaki (i) ünlüsü düşer:

- *evde-y-ken* (*evde iken*)
- *okulda-y-ken* (*okulda iken*)
- *okumakta-y-ken* (*okumakta iken*)
- *yolda-y-ken* (*yolda iken*)

Ek Fiilin Yazılışı

Ek fiilin çekimli biçimleri (*idi*, *imiş*, *ise*) ayrı yazılabildiği gibi bitişik olarak da yazılabilir.

NOT 1: Ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında (i) ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar:

- *yorgun-du* (*yorgun idi*)
- *güzel-miş* (*güzel imiş*)
- *gelir-se* (*gelir ise*)

NOT 2: Ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya (y) ünsüzü girer ve başındaki (i) ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar:

- *sonuncu-y-du* (*sonuncu idi*)
- *yabancı-y-muş* (*yabancı imiş*)
- *ne-y-se* (*ne ise*)

Mastar Eklerinin Yazılışı

-ma, -me mastarlarıyla biten sözcüklerden sonra, **-a, -e, -ı, -i** eklerinden biri geldiğinde araya (y) ünsüzü girer.

- *çalışma-y-a*
- *darılma-y-ı*
- *kalaylama-y-a*
- *okuma-y-a*
- *görme-y-i*
- *gülme-y-i*
- *sevme-y-e*
- *silme-y-i*

Pekiştirmeli Sözlerin Yazılışı

Sıfat veya zarf görevindeki pekiştirmeli sözler bitişik yazılır:

- *apaçık*
- *apak*
- *büsbütün*
- *çepeçevre*
- *çırılçıplak*
- *dümdüz*
- *düpedüz*
- *gömgök*
- *güpegündüz*
- *kapkara*
- *kupkuru*
- *masmavi*
- *mosmor*
- *paramparça*
- *sapasağlam*
- *sapsarı*
- *sırılsıklam*
- *yemyeşil*

Örnek: Soğuktan yanakları kıpkırmızı olmuştu.

Örnek: Yağmurda sırılsıklam olduk.

Örnek: Sapsarı saçları vardı.

Sayıların Yazılışı

1. Sayılar harflerle de yazılabilir:

- bin yıldan beri
- on dört gün

- haftanın beşinci günü
- üç ayda bir
- yüz soru
- iki hafta sonra
- üçüncü sınıf

Buna karşılık saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır:

- 17.30'da
- 11.00'de
- 1. 500. 000 lira
- 25 kilogram
- 150 kilometre
- 15 metre kumaş
- 1. 250. 000 kişi

Saatler ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir.

- saat dokuzu beş geç
- saat yediye çeyrek kala
- saat sekizi on dakika üç saniye geç
- mesela saat onda

Dört veya daha çok basamaklı sayıların kolay okunabilmesi amacıyla içinde geçen bin, milyon, milyar ve trilyon sözleri harfle yazılabilir:

- 1 milyar 500 milyon kişi
- 3 bin 255 kalem
- 8 trilyon 412 milyar

2. Birden fazla kelimeden oluşan sayılar ayrı yazılır:

- iki yüz
- üç yüz altmış beş
- bin iki yüz elli bir

3. Para ile ilgili işlemlerle senet, çek vb. ticari belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır:

- 650,35 (altıyüzelliTL,otuzbeşkr.)

4. Yüzde ve binde işaretleri yazılırken sayılarla işaret arasında boşluk bırakılmaz:

- %25,
- ‰50

5. Adları sayılardan oluşan iskambil oyunları bitişik yazılır:

- altmışaltı
- ellibir

- yirmibir

6. Romen rakamları tarihî olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde, kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında, maddelerin sıralandırılmasında kullanılır:

- II. Dünya Savaşı
- XX. yüzyıl
- III. Selim
- XIV. Louis
- II. Wilhelm
- V. Karl
- VIII. Edward
- 1.XI.1928
- I. Cilt

7. Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur:

- 4.567
- 326.197
- 49.750.812
- 28.434.250.310.500

8. Sayılarda kesirler virgülle ayrılır:

- 15,2 (15 tam, onda 2)
- 5,26 (5 tam, yüzde 26)

9. Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır:

- 15. (15'inci)
- 56. (56'ncı)
- XX. (XX'nci)

NOT 1: Sıra sayıları ekle gösterildiklerinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır, ayrıca nokta konmaz: 8.'inci değil 8'inci, 2.'nci değil 2'nci vb.

10. Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir:

- 2'şer değil ikişer,
- 9'ar değil dokuzar,
- 100'er değil yüzer vb.

11. Bayağı kesirlere getirilecek ekler alttaki sayı esas alınarak yazılır:

- 4/8'i (dört bölü sekizi),
- 1/2'si (bir bölü ikisi)

12. Bir zorunluluk olmadıkça cümle rakamla başlamaz.

ALİŞTIRMALAR

1. Aşağıdakilerin hangisinde “ki” **yanlış** yazılmıştır?

- a. Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
- b. Bahçedeki kuru yaprakları süpürdüm.
- c. Evdeki çiçeklerin çoğu solmuştu.
- d. Çok şükürki, karnımız tok.
- e. Sokaktaki çöpler toplanmamıştı.

Açıklama: Doğru cevap D'dir. Bağlaç olan “ki” kendisinden önce gelen sözcükten ayrı yazılır. Bu sözcük cümleden çıkarıldığında cümlemin anlamında önemli bir bozukluk olmaz. D şıkkındaki “şükürki” “şükür ki” şeklinde yazılmalıdır.

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “de”nin yazımı **yanlıştır**?

- a. Oraya gitsek de gitmesek de olanlar oldu.
- b. Artık bize de gelmez oldu.
- c. 1975'de bu evi satın aldık.
- d. Ahmet'te çok ilginç bir kitap var.
- e. Bu sınıfta çok gürültü oluyor.

Açıklama: Doğru cevap C'dir. C şıkkındaki “1975'de” yerine “1975'te” biçiminde yazılmalıdır. Çünkü “ş” sert sessizdir ve bu sert sessiz harften sonra yumuşak sessiz harf gelemaz.

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde soru eki “mı, mi, mu, mü” **yanlış** yazılmıştır?

- a. Bütün bu olaylara karşı mı çıktınız?
- b. Zeki Bey zayıf mı zayıf bir adamdır.
- c. Seçilen konu iyi mi bilmem orasını.
- d. Yörenin turizme katkısı olabilir mi?
- e. Vazoların deseni güzel mi güzel.

Açıklama: Doğru cevap D'dir. Soru eki “mı, mi, mu, mü” kendisinden önce gelen sözcükten ayrı yazılır.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde pekiştirme sıfatının yazımı ile ilgili bir yanlışlık vardır?

- a. Yağmurdan dolayı çamur deryasına dönen sokaklarda dolaşırken sırlıklam oldum.
- b. Annem bütün çiçekleri sever. Pembe gülün rengi onun gönlünde başkadır. Hele pes pembe olursa onun için yeri daha da başkadır.
- c. Polisler, güpegündüz hırsızlık yapan adamı hemen yakaladı.
- d. Önümüzde yemyeşil tarlalar uzanıyordu.
- e. Çırlıçplak gazatecilere yakalanan sanatçı ateş püskürdü.

Açıklama: Doğru cevap B'dir. Pekiştirme sıfatları, sözcüğün ilk hecesinin ünlüyle biten kısmı alınarak bunlar "p, r, s, m" seslerinin getirilmesiyle türetilir ve bunlar birleşik yazılır. Bu nedenle B seçeneğinde verilen "pes pembe" sözcüğü "pespembe" olarak yazılmalıydı.

Kaynakça

- Rekin Ertem- İsa Kocakaplan, Üniversitelerde Türk Dili ve Kompozisyon, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mehmet Dursun Erdem, Mustafa Karataş, Erkan Hirik, Yeni Türk Dili, Maarif Mektepleri Yayınları, Ankara, 2005.
- Doğan Aksan, Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008.
- Editör Ceyhun Vedat Uygur, Yaşar Öztürk, Şerif Kutludağ, Şenel Çalışkan, Aliye Tokmakoğlu, Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Kemal Ateş, Türk Dili, Ankara, 1999.
- Zeynep Korkmaz, Ahmet B. Ercilasun, Tuncer Gülensoy, İsmail Parlatır, Hamza Zülfikar, Necat Birinci, Türk Dili ve Kompozisyon, Ekin Kitabevi, Ankara, 2005.
- Süer Eker, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003.
- Yazım Kılavuzu, TDK Yayınları, Ankara, 2008.
- <http://www.tdk.gov.tr>